

Du husmand som örker den stridige jord
og vover din arm og din bringe,
som drager de første kulturens spor,
med plovjernets sølvblanke klunge,
mer ridder du er med din barkedede hånd
end mange, der pyntes med stjerner og bånd
og tripper på bonede gulve.

(Johan Skjoldborg)

Ja den Skjoldborg var en gudbenådet skildrer af den lille, men seje, mands strid med jorden ude på heden, han som grundlagde det senere slægter skulle nyde godt af, han der var glad for at kunne vrste, lige det daglige brød, ud af den karige jord til sig og sine, ved lange dages, - det vi i dag vil kalde umenneskeligt slid, og med primitive hjælpemidler. Han stilede ikke efter mere end lige til dagen og vejen, - men ^{han} var lønnen for sliddet ved at se hvert lille fremskridt, og glæden ved at leve i nær kontakt med jorden, "derude på lyngen og sandet".

Arbejdets glæde var vel nok mere intens derude under de karige kår end mange i dag måske fornemmer det.

Mine forældre, eller vore, vi blev jo 8 søskende, kom til Sall i 1923, hvor de købte stedet, den lille landejendom på fire tdr land af Thomas Knabmager. Hvem der har haft ejendommen før Thomas, har jeg ingen viden om, ikke heller hvor længe Thomas havde den. Thomas Knabmager boede derefter i alle de år, jeg kender til i et hus overfor Købmand Purup, syv af vi søskende er født i Sall medens den ældste Oskar blev født herovre ved Brøndby Strand, hvor far og mor dengang boede og var blevet gift i 1920. Far arbejdede dengang som gartner på Brunns gartneri på Gl. Køge Landevej. Men som nævnt, de rejste til Jylland i 1923 og boede på Gården "Trehøje" i Gjern, fars føde- og barndomshjem, medens de så på ejendom, da far, Henrik Henriksen ville starte for sig selv og oprette gartneri. Det blev så i Sall. Jorden var jo god og veldreven, men der var jo ikke meget at starte med, og et gartneri kommer jo ikke op at stå fra dag til dag.

Der var en lille besætning på stedet, men på ret få år blev den efterhånden solgt og frugttræer blev plantet på en del af jorden, medens også en del blev drevet med kål og andre grøntsager. Far har hele tiden gjort meget ud af mistbænkene, fra starten blev det en væsentlig del af indtægten, om foråret med udplantningsplanter for hjemmesalg. Kunderkredsen strakte sig vidt uden for sognet.

Der var jo i mange år ikke vandværk, men en god brønd hvor man ved håndkraft kunne få det vand der var brug for ude og inde. Et stort fremskridt var det, da der blev stillet en håndpumpe op; men først da vandværket blev etableret var den vilde luksus indført, med hane i køkken og -jeg tror, syv haner forskellige steder, spredt på mistbænkepladsen, til forsyning af vandbehovet for bænke og i marken. Vandværket blev nok indført i midten af trediverne og blev udført af smed Lemming fra Farre, -en brav smedemester, dygtig og solid. Det var i sommertiden og ved -nok syv tiden om aftenen, da det hele stod klar til afprøvning,

Lemming skulle jo have motoren, til pumpning af vandet, igang, men efter flere forgæves forsøg måtte der kaldes sagkyndig bistand. På netop dette område og dertil, var ingen bedre end Jens ude fra en ejendom på Præstermarken, efternavnet var vist Sørensen, men han blev kaldt "Jens Bette Per", (uden at manden af den grund var særlig lille af vækst). Motoren havde respekt for fagmanden og tøvede ikke med at vise sin formåen, men det gik ingenlunde stille af, støjen var ret formidabel, og hidkaldte da også naboerne, som måtte se mesterværket. Et lille drivhus blev rejst i nok omtrent samme tidsperiode som vandværket var en realitet, det blev bygget af Jens Møllebødker i Sall, som jo havde sit værksted overfor, hvor der tidligere lå brugsforening.

Med drivhuset var det samtidig blevet nemmere at fremdrive planterne til forårssalget. Foruden hjemmesalg af både planter og frugt gik en stor del til grønt-auktionen i Århus; men far havde også i maj måned et par hestetrukne vogne til at køre i et stort område på egnen med udsalg af planter stående i kasser på vognen. Anton Petersen i Sall kørte i mange år, tillige også Sigvald Sørensen i Heden. Jeg ved ikke om betegnelsen "Heden" gælder idag, men de to brave borgere kørte med de stive vogne i regn og sol. De tog det gode humør og et formidabelt godt snakketøj med hjemmefra, så det kunne jo kun gå, som det gerne skulle, nemlig rigtig godt.

Vi har her i stuen stående en stor vase, som ifølge min fødselsdato må være 63 år gammel, den blev givet til min mor i anledning af min ankomst til denne verden, af omtalte Anton Petersen og hustru Agnete Petersen. Ja minder fortæres ikke af rust, måske de endda bliver mere blanke med årene.

Vi havde altid gode og brave naboer derude i Mosegårdsvej 6, naboer som var et led i det, at gøre livet og dagene, ligesom trygge og skabe livsindhold, vi hørte sammen om noget grundlæggende, holdningsmæssigt.

De af naboerne som mine forældre, gennem alle år, havde mest ven-skabelig omgang med, var Kristiane og Magnus Skjødt. Der var dem imellem et meget varmt og nært forhold, således at en invitation vel nærmest ville virke upassende, -nå, man aflagde hinanden uanmeldt aftenvisit, når man fik lyst. Vi børn hyggede os ved sådanne uformelle besøg.

Jeg mindes med stor glæde vor nære nabo Ras Nielsen, -måske det rigtige navn er Rasmus Nielsen, jeg er aldrig blevet klar over det, men i hvert fald har vi aldrig kendt ham for mer', eller mindre end Ras Nielsen. Begrebet 'Pædagog' var vel dengang dårlig nok kendt, men ellers kunne man nok sige at han var en god pædagog, i aller bedste betydning. Han tog vi børn til hjertet uden de store krumspring. Fra dette hjem var udgået mange gode, dygtige og elskelige børn. Et af børnene, den yngste var jævnaldrene med mig, og vi sad sammen på skolebænk fra første til sidste skoledag. Et par af mine yngre brødre gik der, næsten også, som børn af huset. Lillebror Niels Christian, 12 år yngre end jeg gik, sommermorgener, så snart han havde fået morgenmad hjemme, så lille han var, 4 - 6 år, op til sit daglige samvær med Ras Nielsen. I et par strofer jeg flettede i hans konfirmationssang hedder det:

Om sommeren i tidlig gry,
du stolpred til Rasmus op,
til fælles glæder der.

Vi havde, til hjælp i gartneriet, altid en elev eller gartnermed-hjælper, foruden vi brødre, i et par år fra konfirmationen af. Far har haft, -jeg tror, fem unge gartnerelver fra Sall igennem tiden.

Holger er nok den første jeg husker. Hans hjem lå i det lille hus bag den gamle smedie og med gavlen ud mod skolegården, hvor der jo nu er parkeringsplads. Senere kom Robert Bak fra Tulstrup, Poul Nielsen, Søren Dørup, Poul-Erik Jørgensen og andre fra den nære omegn. Der foruden havde far i perioder nogen "løs hjælp" f.eks. til prikling om foråret og senere bærplukning. De af "konerne" jeg husker bedst fra min tidsperiode er Ragnhild Sørensen, hvis mand, Vagn Sørensen, jo i en årrække var landpost i Sall, foruden sammen med Ragnhild at passe deres landbrug.

Ragnhild var formidabel til at "tage" vi børn og unge. Altid var der glæde, smil, latter og livslyst omkring hende, far var godt hjulpet med hende og de gik fint i spænd, men hvem gjorde ikke det med Ragnhild. Hun gav mig mit første par duer, de blev hurtig til mange, foruden at jeg havde mange kaniner og marsvin. Far var ikke vild med det med duerne, men da det var Ragnhild der kom med dem, var indsigelse på forhånd upassende. Han havde uden grund været bekymret for planter og frø.

Agnes, jeg mener efternavnet er Christensen, var ligeledes i flere år en stabil, dygtig og meget afholdt hjælp for far, men hun kom til lidt senere og ikke i min hjemmepriode.

Af mandlig ekstrahjælp er Karl Nielsen "Kulen fløjteme", nok den man først må fremhæve, ja hans udviklede geni for at give folk navneforandring var vist kendt viden om. Han var far en meget trofast, og altid rede mand, når der var brug for hjælpende hånd til en ekstraordinær indsats og tog ikke munden for fuld, hvad honoraret angik, heller ikke når han lagde både hest og vogn til. Jeg har været med ham rundt på egnen som hans hjælper mange gange i tiden omkring 1940 - 1942, når folk skulle have frugttræer sprøjtet. En rolig og velfbalanceret mand med lune og humor. Han og far havde gennem mange år et godt og solit venskab og samarbejde.

Far tog i mange år ud og anlagde have og gravsted for folk, på bestilling. Det kunne til tider være ret langt hjemmefra, når man tager i betragtning at transporten foregik på cykel. For at kunne transportere redskaber og plantematerialer med sig havde han fået smedet en særlig stor og bæredygtig bagagebærer, -en almindelig ville ganske enkelt være helt ubrugelig. Bil blev det mærkeligt nok aldrig til, men det lå vel ganske enkelt ikke for hans temperament. Man skulle jo heller ikke gøre sig til, af mere end man var.

Et ret så stort projekt havde far med at tilplante og starte en frugtplantage i Hammel for kammer Jespersen, på et areal ved skoven ad Randersvej, det var nok midt i trediverne.

Far og mor holdt sølvbryllup i august 1945, en god og dejlig fest med mange gæster, der viste dem stor opmærksomhed, vel ikke sært med de mange de i årenes løb havde haft kontakt med. I en festsang til lejligheden, den var forfattet af en bekendt til noget familie i Gjern, Margrete Storgård mener jeg hun hed. I et af versene hed det bl.a.:

Karen er jo højt fra norden
derfor er hun kæk og vorden
til at styre, ret at føre
Henrik må det høre

Ved slutstrofen af dette vers indskød Thomas Knabmager med et lunt glimt i øjet: "passer det, Henrik?", Henrik svarede med et ligeså lunt glimt, og et for ham karakteristisk lille grynt, som sagde mere end mange ord.

Ja, det er meget værd når folk forstår hinanden.

Ved denne lejlighed gjorde radioen sit indtog i det lille, gode hjem. Vi søskende syntes, at nu måtte det være på tide at indføre den vildskab. Altså heller ikke under krigen hørtes der nyheder i hjemmet, men måske intet var tabt derved.

Det med Karen der var højt fra norden, skal forstås derved, at hun i en del år af sin barndom, med sine forældre, boede i Finland, hvor hendes far var mejeribestyrer. Hun startede sin skolegang i Finland, men de rejste tilbage til Danmark igen omkring mors 8 - 9 års alder og bosatte sig, som tidligere, på Sjælland.

Far og mor solgte gartneriet til min broder Henry og hans kone Anni i efteråret 1966. Far og mor købte hus i Gjern, hvor de så boede resten af deres år og havde det godt. Far døde i marts 1972 og mor i november 1974. 76

Med Henry og Annis overtagelse af gartneriet indledtes ret så omfattende forandringer i driften.

Flere store drivhuse kom op at stå, og det i forvejen store, forårs planteudsalg, blev yderligere udvidet med store kulturer med tomater og agurker om sommeren; men det vil føre for vidt her, at gå i detaljer, men nævnes må det, at beboelsen fik en god ansigtsløftning. I alle årene var Henrys kone Anni, der kom fra en god stilling i København, Henry, en god og udholdende støtte i arbejdet.

Desværre blev Henry jo alvorligt syg, i august 1980, og driften måtte jo efterhånden lægges noget om, og Anni trak derfor i flere år et tungt løb på flere måder.

Da Henry døde i august -84, måtte Anni opgive at føre gartneriet videre, men hun bor jo som bekendt stadig på stedet.

Gilleleje, marts 1988
Børge Henriksen

Og segner engang du på valpladsen ned,
en fremmed i menneskevrirmlen,
og lyder ej anden slags tale derved
end trækfugleflugt under himlen,
jeg søger din grav, og jeg rejser dig sten,
en bauta på heden, et minde fra en,
som kendte dit liv og forstod det.

(Johan Skjoldborg)